

ข้าว : พืชเศรษฐกิจสำคัญของกัมพูชา

ในอดีตกัมพูชาเคยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวรายสำคัญของโลก แต่หลังจากสงครามกลางเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ฐานการผลิตต่าง ๆ ทั้งในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก รวมถึงพื้นที่เพาะปลูกข้าวที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ โดยเฉพาะเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ตลอดจนเทคโนโลยีการผลิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำกิจกรรม ก็ได้รับความเสียหายหรือสูญหายไป ทำให้การพัฒนาภาคเกษตรกรรมโดยรวมของกัมพูชาหยุดชะงักลง จนกัมพูชาต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ส่งออกข้าวมาเป็นผู้นำเข้าข้าวในที่สุด ทั้งนี้ นับตั้งแต่เกิดสงครามกลางเมือง กัมพูชาประสบภาวะขาดแคลนข้าวปีละประมาณ 1-2 แสนตัน

การฟื้นฟูการเพาะปลูกข้าวของกัมพูชา

หลังจากสถานการณ์ความไม่สงบในกัมพูชากลับสู่ภาวะปกติ รัฐบาลกัมพูชาได้พยายามฟื้นฟูประเทศอย่างเต็มกำลังในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะนอกจากเป็นสินค้าที่มีศักยภาพในการส่งออกแล้ว ข้าวยังเป็นสินค้าพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชากร นอกจากการฟื้นฟูโดยรัฐบาลแล้ว การพัฒนาการเพาะปลูกข้าวของกัมพูชายังได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหลายองค์กร ทำให้ผลผลิตข้าวของกัมพูชาในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากราว 2.5-2.8 ล้านตันต่อปี ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 เป็น 4.1-4.5 ล้านตันต่อปีในปัจจุบัน ซึ่งเป็นระดับที่สามารถส่งออกได้ ขณะเดียวกันการเพาะปลูกข้าวของกัมพูชาที่พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ส่งผลให้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 1.3-1.4 ตันต่อเฮกตาร์ ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เป็น 2.0-2.1 ตันต่อเฮกตาร์ ในปัจจุบัน (เทียบกับผลผลิตข้าวเฉลี่ยของไทยที่ระดับ 2.7 ตันต่อเฮกตาร์ และเวียดนามราว 4.3 ตันต่อเฮกตาร์) และผลผลิตข้าวมีสัดส่วนร้อยละ 24 ของผลผลิตภาคเกษตรกรรมทั้งหมดของประเทศ เป็นที่สังเกตว่า กัมพูชายังมีศักยภาพสูงในการพัฒนาการเพาะปลูกข้าว หากรัฐบาลกัมพูชาเร่งปรับปรุงและขยายระบบชลประทานให้ครอบคลุมพื้นที่เพาะปลูกข้าวให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ (ปัจจุบันระบบชลประทานในกัมพูชาครอบคลุมพื้นที่เพาะปลูกเพียงร้อยละ 8 ของพื้นที่เพาะปลูกทั่วประเทศ) รวมทั้งส่งเสริมการนำเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยมาใช้ในการเพาะปลูกข้าว

พื้นที่และรูปแบบการเพาะปลูกข้าวของกัมพูชา

พื้นที่ส่วนใหญ่ของกัมพูชาเป็นที่ราบลุ่ม จึงเหมาะแก่การทำการเกษตรโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ปัจจุบันกัมพูชามีพื้นที่เพาะปลูกข้าวราว 2.2 ล้านเฮกตาร์ หรือประมาณร้อยละ 90 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดของประเทศ พื้นที่เพาะปลูกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ จังหวัดที่อยู่บริเวณทะเลสาบเขมรซึ่งค่อนข้างไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (โดยเฉพาะจังหวัดพระตะบอง และจังหวัดเสียมเรียบ) รวมทั้งจังหวัดทางใต้ตั้งแต่จังหวัดกันดาล จังหวัดเปรย์เวียง จังหวัดตาแก้ว และจังหวัดกัมปอต เป็นต้น ทั้งนี้ การเพาะปลูกข้าวของกัมพูชาแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

- **Rain fed lowland rice** เป็นข้าวที่มีการเพาะปลูกมากถึงร้อยละ 86 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดของกัมพูชา การเพาะปลูกข้าวในรูปแบบนี้จะเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคมของทุกปี
- **Rain fed upland rice** มีการเพาะปลูกเพียงร้อยละ 2 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดของกัมพูชา การเพาะปลูกจะทำในช่วงเดียวกับ Rain fed lowland rice
- **Deep water/floating rice** มีการเพาะปลูกคิดเป็นร้อยละ 4 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดของกัมพูชา การเพาะปลูกข้าวในรูปแบบนี้ ถือเป็นลักษณะพิเศษซึ่งทำเฉพาะบริเวณทะเลสาบเขมร โดยจะเริ่มทำการเพาะปลูกในราวเดือนเมษายน-พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงน้ำลดแต่ยังคงลุ่มตื้นเพียงพอสำหรับการเพาะปลูกโดยไม่ต้องเตรียมหน้าดิน
- **Dry season irrigated rice** มีการเพาะปลูกคิดเป็นร้อยละ 8 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดของกัมพูชา โดยเริ่มทำการเพาะปลูกในเดือนพฤศจิกายน และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนมกราคมของปีถัดไป อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของระบบชลประทานในกัมพูชาที่ยังไม่ทั่วถึง ทำให้การเพาะปลูกข้าวรูปแบบดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณแม่น้ำสายสำคัญ และพื้นที่ราบลุ่มซึ่งน้ำท่วมถึงเท่านั้น

สถานการณ์การค้าข้าวของกัมพูชา

แม้ว่าผลผลิตข้าวของกัมพูชามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจนสามารถพลิกบทบาทกลับมาเป็นผู้ส่งออกข้าวได้อีกครั้ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการส่งออกข้าวที่สีแล้วของกัมพูชามีปริมาณเพียง 4-5 แสนตันต่อปี เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการในประเทศ อาทิ โรงสีข้าวส่วนใหญ่มีขนาดเล็กและประสิทธิภาพการผลิตต่ำ (ปัจจุบันกัมพูชามีโรงสีข้าวมากถึง 3,000 แห่ง) รวมทั้งข้อจำกัดด้านเงินทุนและเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ทำให้โรงสีข้าวสามารถรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาได้เพียงบางส่วน นอกจากนี้ โรงสีส่วนใหญ่ยังไม่สามารถควบคุมคุณภาพของข้าวที่สีแล้ว ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่เป็นที่ยอมรับของตลาดโลก ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้าวเปลือกที่ผลิตได้ส่วนหนึ่ง จึงต้องส่งออกไปยังเวียดนามและไทยเพื่อผ่านกระบวนการสีข้าวอีกต่อหนึ่ง เป็นผลให้มูลค่าเพิ่มในประเทศต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ขณะเดียวกันจากสภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างผันผวนทำให้กัมพูชาต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน และขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งหรือช่วงฝนทิ้งช่วง ดังนั้น หากปีใดที่ผลผลิตข้าวเปลือกของกัมพูชามีไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคในประเทศ ก็จะต้องนำเข้าจากเวียดนาม นอกจากนี้ กัมพูชายังนำเข้าข้าวคุณภาพสูงจากไทย เนื่องจากเป็นที่ต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้สูงในประเทศ

ปัจจุบันรัฐบาลกัมพูชายังคงเดินหน้าพัฒนาภาคเกษตรกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว อาทิ การปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตข้าว ด้วยการจัดตั้ง Cambodian Agricultural Research and Development Institute (CARDI) เพื่อเป็นศูนย์กลางการวิจัยทางการเกษตร รวมทั้งก่อสร้างและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะระบบชลประทาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตข้าว โดยมุ่งหวังให้กัมพูชากลับคืนสู่การเป็นผู้ส่งออกข้าวรายสำคัญในอนาคต

ส่วนวิเคราะห์เศรษฐกิจ ฝ่ายวิชาการ

มิถุนายน 2549